

rodinou) a konečně v listu z 16. června 1415 připomíná, aby Jindřich vyplatil kopu grošů písaři Jakubovi. Všechna tato svědectví, která Krško nebere v úvahu, anebo je marginalizuje, přitom dávají smysl zejména v případě, že Hus pobýval na Jindřichově sídle.

Do úvah je třeba zapojit i politiku Zikmunda Lucemburského. Římský král se za každou cenu snažil Husa přimět k cestě do Kostnice a kazatelův azyl na hradě Zikmundova dvořana by byl bezpochyby v panovníkově zájmu. Zde byl betlémský reformátor vzdálen případným pochybovačům Jesenicova okruhu, kteří Husa od cesty zrazovali. Krakovec představoval vhodnou lokalitu i z geografického hlediska, neboť se nacházel blíže Norimberku, odkud Zikmund a jeho věrní zásobovali Husa sliby o glejtu, a vice versa ležel na cestě do Kostnice. Shrnuto, pokud tento komplex nepřímých dokladů a indicií spojíme s jediným přímým, byť pozdním svědectvím, nemusíme na Husův pobyt na Krakovci pohlížet tak skepticky, jak činí autor.

Druhý z pěti ohlášených životů spojuje Krško s relací Václava Hájka z Libočan, který ke krakovecké epizodě připojil historiku o Husově disputaci se starcem „na jedné poušti, kdež slove Na Chlístově“. Václav Novotný tuto lokalitu spojoval s Chlístovem na Prachaticku, kde skutečně existovala tradice o Husově působení (ta ale vznikla bezpochyby na základě kronikářovy relace). Krško naproti tomu doložil existenci zaniklé vsi patřící ke krakoveckému panství, která se ve dvorských deskách Hájkovy doby nazývá pouští Chlístov. Vedle této věrohodné lokalizace autor přidal i zajímavý postřeh, že skrze v historice vystupující despoticou vrchnost (rozuměj Jindřicha Lefla) si kronikář vyřizoval účty s Jindřichovým potomkem Janem Bechyněm z Lažan, s nímž se neustále soudně potýkal.

Třetí život patří v knize již 19. a počátku 20. století, kdy se Krakovec stal dějištěm Husových slavností, hradu ale hrozil zánik, neboť ho držitelé panství i vesničané rozebírali na stavební materiál. Věhlas Krakovce jako posledního Husova působiště nakonec přispěl k jeho záchraně. Nový symbolický rozměr získal hrad po vzniku samostatného státu. Krakovec se stal jedním z důležitých prvků, na němž v kraji budovala svoji identitu Církev československá. Její dějiny jsou hlavní specializací autora, jenž díky tomu mohl ve „čtvrtém životě“ putavě přiblížit přetváření duchovní krajiny a proměny dosavadní katolické zbožnosti pod taktovkou nové církve. „Pouť“ na Krakovec vytlačila tradiční petrovickou pouť a odkaz Jana Husa se stal jedním z hlavních stavebních kamenů, na kterém si ČČS vybudovala

silnou pozici v kraji. Není to však jen antagonismus dvou církví, který formoval podobu akcí na Krakovci. ČČS se musela potýkat i se Sokolem, který zajišťoval husovské slavnosti v předválečném období a jehož činovníkům se nelíbila převážně náboženská dramaturgie nynějších oslav.

Mnoha paradoxy je naplněn i pátý život Husa na Krakovci, rámovaný lety 1948–1989. I když se regionálním úřadům podařilo slavnosti výrazně „sekularizovat“, vzhledem k přetrvávající účasti ČČS zůstávaly stranickým funkcionářům trnem v oku. Tradici se v sedmdesátých letech podařilo prakticky vymýt, k jejímu znovuzrození ale došlo z nečekané strany, od turistického oddílu TJ Lokomotiva Rakovník. Roku 1983 se konal první turistický pochod zakončený slavností a akce nabývala v dalších letech stále větších rozměrů; komunistické úřady se nicméně nevzdávaly a roku 1987 oslavy úplně zakázaly. I když se v následujících letech akce opět uskutečnila, překážky husovským slavnostem kladl režim do poslední chvíle.

Kniha Jana Krška patří bezpochyby k nejzajímavějším příspěvkům k poznání druhého (až pátého) života betlémského kazatele, vzniklým v souvislosti s husovským jubileem. Výborná znalost regionálních pramenů, které autor zasazuje do celozemského dění, je jedním z hlavních kladů publikace. Tím dalším jsou mnohdy neortodoxní otázky, které dávají výkladu spád. Být se s vyzněním té nejprovokativnější teze, která zpochybňuje autenticitu prvního Husova života na Krakovci, zcela neztotožňuji, i v tomto ohledu patří autorovi zásluha, že rozvířil diskusi kolem zatím neproblematizované kapitoly reformátora-va životopisu.

ROBERT NOVOTNÝ

Daniel KOVÁŘ, *Tvrze, hrady a zámky Českobudějovicka*, Historicko-vlastivědný spolek v Českých Budějovicích, České Budějovice 2012

359 s., ISBN 978-80-260-0407-3

Již více než dvě desetiletí mapuje historik a architekt Daniel Kovář panská sídla na Českobudějovicku. Výsledkem jeho systematického úsilí je obsáhlá encyklopedická práce, která přináší jejich ucelený a podrobně zpracovaný soupis.

Autor v předmluvě přibližuje svou snahu doplnit Sedláčkův pátý svazek *Hradů, zámků a tvrzí* o nové poznatky a zmiňuje inspiraci podob-

nými soupisovými monografiemi Františka Kašičky a Bořivoje Nechvátala. Jak sám přiznává, název knihy není úplně výstižný, neboť do svého soupisu zařadil nejen hrady, zámky, tvrze a hrádky, ale i další objekty, které sloužily jako trvalé či dočasné sídlo osob šlechtického stavu (společenských elit), tedy venkovská sídla církevních institucí, dočasná sídla typu loveckých a lázeňských zámků, rezidenční dvory, ale rovněž svobodnické dvory, poddanské usedlosti, mlýny a městské domy, ve kterých alespoň na čas sídlila osoba šlechtického původu.

Oblast výzkumu vymezuje Kovář obvodem okresu České Budějovice, v jehož rámci napočítal 174 lokalit se současným či bývalým panským sídlem. Kritériem pro výběr lokality byla kombinace dvou hledisek: jednak reprezentativní funkce objektu, jednak samotný fakt, že zde pobývali šlechtici. Obecnou motivací pro vznik soupisu byla i jejich památková ochrana. „Stále však existují četné objekty,“ uvádí v úvodu Kovář, „které památkovou ochranu a zejména citlivější přístup majitele naléhavě vyžadují. I proto je třeba získat alespoň základní přehled o skutečném stavu zachování historických panských sídel.“ Jeho snahou bylo tedy sepsat pokud možno všechny lokality a zachytit, co z nich dnes zbylo, přičemž poměrně více prostoru dostala sídla méně známá, ta známější byla pojata stručněji.

Samotnému katalogu předchází více než padesátistránkový úvod, v němž vedle přehledu bádání autor přibližuje „proměny a osudy panských sídel na Budějovicku“. Kapitola se člení na jednotlivá historická období. Začíná čtrnácti pravěkými a raně středověkými hradišti (např. Doudleby), ale připomíná i existenci druhořadých opěrných bodů, tzv. opevněných dvorců (viz průzkum dvorce u Dobřejovic). Následující období vrcholného středověku (13. století) hrálo klíčovou roli při rozvoji nových panských sídel – hradů a tvrzí. Nejstarším hradem na Českobudějovicku byl biskupský Týn nad Vltavou, vznikaly rovněž hrady královské (Vevešín) a šlechtické. Soudobé tvrze jsou v daném regionu alespoň hypoteticky zachytitelné prakticky jen v predikátech drobné šlechty.

Týna nad Vltavou se týká rovněž zpráva, podle níž kolem roku 1280 biskup Tobiáš z Bechyne *incastellavit* (opevnil) zdejší kostel sv. Kryštofa a patrně i farní chrám v Kostelci, které tak slouží za příklad dalšího typu zkoumaných lokalit – opevněných kostelů. Následná lucemburská doba přinesla na jednu stranu vznik velkého počtu nových tvrzí (90 nových sídel), ale rovněž tříštění statků na menší části a značnou feudální rozdrobenost. V té době se začíná v pramenech

objevovat pojem tvrz (*municio*). Existenci samotných staveb odvozujeme opět hlavně ze šlechtických predikátů, v krajině se z nich dnes nachází maximálně tvrziště. Dochované tvrze jsou až pohusitské, přičemž drobní zemané někdy sídlili v běžných venkovských usedlostech, což je nejlépe dokumentováno na Žižkově Trocnovu.

V neklidném 15. století došlo k úbytku hradů a tvrzí v důsledku válek i mocenské politiky Rožmberků. Přibýlo tzv. obranných kostelů, tedy kostelů s prvky aktivní obrany (střílny, bašty, brány v ohradních zdech, věžích, podstřešní patra), jakým je např. děkanský kostel v Trhových Svinech. Následující století je z hlediska panských sídel na Českobudějovicku charakteristické nástupem renesance a změnami vzhledu a funkčnosti panských sídel. V souvislosti se vzrůstající finanční náročností fortifikačních prvků stavební většinou rezignovali na obrannou funkci panských sídel ve prospěch funkce rezidenční a reprezentační.

V 16. století dochází čím dál častěji k pohlcování drobných statků sousedními velkými panstvími a tím i k zániku mnoha sídel. Na druhou stranu díky pokračujícímu drobení statků nižší šlechty mezi rozvětvené potomstvo vznikají na jednotlivých podílech také nová šlechtická sídla. V této části se Kovář zabývá rovněž otázkou datování staveb tvrzí, k nimž se dochovalo minimum přímých písemných pramenů. Ty je potřeba nahradit uměnovědnými metodami, dendrochronologií, užitečné jsou i účty cihelen a vápenek velkých panství, ze kterých stavebníci tvrzí odebírali stavební materiál. Dále se věnuje stavitelům tvrzí, jejich stavební podobě a architektonickému vývoji v tomto období, jakož i otázce fortifikací, dvorů a zahrad i vnitřního vybavení.

Rezignace na udržování obranné funkce znamenala, že řada panských sídel snadno podlehla útokům nepřátelského vojska v období třicetileté války. Pobělohorské konfiskace přinesly velké majetkové změny v držbě sídel, utváření velkých dominií a v důsledku jejich hospodářského tlaku na menší sousedy i úbytek počtu rezidenčních objektů. Z opuštěných tvrzí se stávaly vrchnostenské kanceláře, sýpky, fary, školy, nebo zanikaly docela. Značná část z nich se stala majetkem církevních institucí a sloužila jako venkovské rezidence, což byla na Českobudějovicku oproti předchozím obdobím novinka.

V baroku vzniklo jen několik zámeckých novostaveb, registrujeme spíše dočasná sídla a barokní přestavby stávajících. Z klasicistních staveb lze připomenout novostavbu zámku v Nových Hradech. Nejvýznamnější romantickou přestavbou je bezesporu novogotická úprava zámku v Hluboké

nad Vltavou. Kapitulu uzavírá líčení pohnutých osudů panských sídel ve 20. století a vývoje počtu rezidenčních sídel mezi lety 1300 a 1900.

Po úvodu následuje katalogová část. Jednotlivá abecedně řazená hesla zahrnují základní označení a polohu stavby, její historii, popis i přehled literatury a jsou doprovázena množstvím černobílých fotografií, vedut a plánů. Knihu uzavírá přehled pramenů (tedy spíše jen výčet archivních fondů), seznam literatury, černobílá mapa všech pojednaných sídel, rozdělených podle druhů a stupně jejich dochovaní v terénu, a 104 stran barevné přílohy. Výtku lze vznést k absenci detailnějších odkazů na archivní prameny. Soupis archivních a sbírkových fondů na konci knihy je z tohoto hlediska nedostatečný, měl by smysl snad jen tehdy, kdyby byl odkaz na fondy uveden v přehledu literatury na konci jednotlivých soupisových hesel.

Tvrze, hrady a zámky Českobudějovicka jsou přírůstkou a podrobnou kastelologickou příručkou. Za jednoznačný klad lze považovat, že autor nevynechal ani ty objekty, které se obvykle do podobných soupisů nezahrnují, jako rezidenční dvory či poddanské usedlosti s doloženým sídlem šlechty.

MICHAL TEJČEK

Jaroslav PACHNER – Hugo SEDLÁČEK,
Opevněné kostely na Chomutovsku,
Oblastní muzeum v Chomutově,
Chomutov 2013

85 s., ISBN 978-80-904342-9-5

Obrazově bohatě vybavená publikace seznamuje čtenáře s vybranými kostely na území okresu Chomutov, u nichž jsou či byly doloženy rozličné fortifikační prvky, jako například bedněná patra na krakorcích, střílny či vodní příkopy. Právě Chomutovsko bylo v minulosti regionem obzvláště

bohatým na tento typ staveb. Škoda jen, že nej-reprezentativnější stavba tohoto druhu na území Chomutovska, kostel sv. Mikuláše v Holešicích, jehož kresba ostatně zdobí obálku knihy, byl spolu s celou obcí zbořen kvůli těžbě uhlí.

Autorem textu je lokální architekt a stavební historik Jaroslav Pachner, který se dlouhodobě zabývá dějinami svého regionu a o opevněných kostelích na Chomutovsku již publikoval několik drobných studií. Texty doprovází fotografie Huga Sedláčka, dokumentátora chomutovského muzea. Úvodní kapitola knihy stručně představuje vývoj opevněných kostelů u nás a jejich typologii se zvláštním důrazem na sledovaný region. Dle Pachnera dochází k masivnímu opevnění kostelů v kraji až na sklonku husitských válek a v době poděbradské, z níž pochází dokonce písemné zprávy o obléhání a obraně opevněných kostelů. Z celkového počtu 40 opevněných kostelů je jich detailně představeno 21, zbývající jsou popsány pouze stručně v závěrečné českoněmecké části, nazvané Seznam opevněných kostelů na Chomutovsku. Kromě již výše připomínaných fotografií, zachycujících současný stav objektů, obsahuje kniha rovněž historické fotografie z archivu chomutovského muzea, několik půdorysů a hmotové rekonstrukce kostelů v Podlesicích a Spořicích.

Popis jednotlivých lokalit odpovídá zhruba stejnému schématu. Nejprve je v krátkosti představena historie kostela, popřípadě i obce, v níž se objekt nachází či nacházel, načež následuje stavebně-historický rozbor. Absence poznámkového aparátu se při spíše popularizačním charakteru knihy dá pochopit, autoři ke knize bohužel nepřipojili ani seznam pramenů a literatury.

Kniha postrádá jakýkoli závěr, po představení vybraných objektů následuje již pouze německo-jazyčné resumé a výše připomínaný seznam kostelů. Publikace tak plní především funkci katalogu, interpretaci daného souboru autor ponechal dalším badatelům.

JAN BOUKAL